

*Сопівник І. В., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і
природокористування України (м.Київ)
Наконечна О. В., магістрант педагогічного
факультету Національного університету
біоресурсів і природокористування
України (м.Київ)*

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ МОРАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ БУХГАЛТЕРІВ

У статті здійснено аналіз рівня сформованості морально-професійних якостей студентів – майбутніх бухгалтерів.

Ключові слова: морально-професійні якості, професійна етика, професійна підготовка бухгалтерів, рівень сформованості морально-професійних якостей.

В статье осуществлен анализ уровня сформированности морально профессиональных качеств студентов - будущих бухгалтеров.

Ключевые слова: морально- профессиональные качества, профессиональная этика, профессиональная подготовка бухгалтеров, уровень сформированности морально профессиональных качеств.

In the article the analysis of level of formed is carried out morally professional qualities of students - future accountants.

Keywords: morally professional qualities, professional preparation of accountants, professional ethics, professional ethics and level of formed morally professional qualities

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Одним із основних завдань сучасного вищого навчального закладу є не лише підготовка висококваліфікованого фахівця, але різнобічно розвиненої, гармонійної особистості. Як свідчать дослідження соціальних психологів саме особистісні моральні якості окремої особистості та характерологічні риси певного соціуму відіграють найважливішу роль у їх функціонуванні. Так, ще в ХІХ ст. французький соціальний психолог Гюстав Лебон відзначав, що «народи гинуть по мірі того, як псуються якості їх характеру, які складають основу їх душі і ці якості псуються по мірі того, як ростуть їх цивілізація і розвиток» [1, С.87]. Тому в сучасних умовах становлення та активного розвитку ринкових відносин в Україні важливо враховувати, що у представників різних професій у першу чергу повинні бути сформовані особистісні моральні якості, завдяки яким можна сприяти цивілізаційному поступу. Особливо, на нашу думку, вищезазначене стосується представників економічних спеціальностей, оскільки саме на ринкових засадах будується на сьогодні життєдіяльність суспільств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень свідчить про важливість розробки проблеми формування професійно-етичних (моральних) якостей фахівців різних професій. Так, ряд авторів присвятили свої роботи визначенню провідних моральних якостей для успішного виконання певної професійної діяльності, зокрема педагогічної (І.Д.Бех, Г.П.Васянович, В.Н.Дьяконова, В.Т.Єфімов, І.А.Зязюн, І.А.Колеснікова, О.Г.Кутєєва, В.Л.Маришук, Є.І.Сахарчук), психологічної (С.К.Делікатний, Д.В.Комісаренко, Е.Л.Носенко) та ін.

Заслуговують на увагу роботи, в яких науковці обґрунтовують окрему характерологічну якість: моральну відповідальність (Т.Г.Гаєва, П.Г.Євдокімов, С.Б.Єлканов, В.В.Радул, Н.Г.Севостьянова), моральну культуру (Т.Г.Аболіна, Л.Воронько), гідність (Г.А.Вігольнік), сумлінність (В.В.Григораш, В.К.Деміденко), соціокультурну толерантність (Д.В.Зинов'єв, І.Г.Тараненко), громадянськість (Н.І.Косарева, Л.В.Крицька, М.М.Шимановський, К.І.Чорна) тощо. Засади професійної етики, співвідношення загальнолюдського й професійного компонентів моралі досліджували (С.М.Архангельський, Н.А.Бенедиктов, В.А.Малахов, Є.Г.Федоренко), джерела та

механізми професійної діяльності, її взаємозв'язок з моральними якостями особистості (Л.І.Божович, О.Г.Дробницький, О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн), формування особистості (І.Д.Бех, Л.І.Божович, С.Л.Рубінштейн), цілісне усвідомлено-емоційне засвоєння моралі (Л.І.Рувинський), моральну стійкість особистості (І.Д.Бех, В.Є.Чудновський); виховні можливості навчального процесу у вищій школі (С.М.Архангельський, О.М.Леонт'єв, І.Я.Лернер, Н.Г.Ничкало); єдність свідомості й діяльності (О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн), професійну майстерність педагогів (І.А.Зязюн; В.А.Кан-Калик, А.С.Макаренко, В.А.Семиченко), психолого-педагогічні особливості професійної підготовки майбутніх фахівців (В.Г.Анан'єв, І.В.Горлинський, В.І.Дяченко, В.А.Семиченко). Загальнотеоретичні аспекти морального виховання висвітлено в працях В.Г.Афанасьєва, Л.П.Буєва, Т.А.Ільїної, Т.Л.Смирнова, Ю.А.Щербака, О.Д.Єрмоленка.

Проблемам управління формуванням моральних якостей майбутніх фахівців присвячені дослідження Б.П.Бітінаса, Т.Д.Дем'янюк, Л.І.Драчук, В.І.Дзюби, Л.І.Рувинського, І.М.Романишин.

Мета статті: висвітлити методика та результати діагностики рівня сформованості морально-професійних якостей студентів – майбутніх бухгалтерів

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасний стан економіки характеризується високим ступенем мінливості, а тому важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності фахівця є його постійне особистісне і професійне зростання. Особистісний потенціал працівника являє собою сукупність його природних та набутих якостей, які дають можливість у процесі трудової діяльності не тільки продукувати матеріальні та духовні блага, але й водночас реалізувати комплекс своїх цілей, потреб та інтересів.

Одними із загальних вимог освіченості майбутнього бухгалтера є наступне: розуміти суть і соціальну значимість своєї майбутньої професії, проявляти до неї стійкий інтерес, володіти наполегливістю до постійного професійного зростання, збагаченню новими знаннями, мати уявлення про сучасний світ як духовної, культурної, інтелектуальної цілісності,

усвідомлювати себе і своє місце в сучасному суспільстві, знати і виконувати етичні і моральні норми, володіти комунікативною культурою, широким кругозором, проявляти відповідальність, уміння співробітництва з колегами, прагнути до самопізнання та самовдосконалення. Таким чином, загальною метою освітнього та виховного процесу є не тільки засвоєння знань, а й всебічний розвиток особистості конкурентоспроможного фахівця, який володіє високою морально-професійною культурою.

Професіоналізм діяльності, різнобічна підготовка фахівця високого класу стають сьогодні провідними напрямками підготовки майбутніх бухгалтерів. Говорячи про професійне становлення майбутнього фахівця, вчені розглядають у єдності його професійні і моральні аспекти. Тому підготовку до професійної діяльності треба розглядати у контексті морального становлення особистості. Про сформованість морально-професійних якостей можна говорити лише за умови розвиненості у суб'єкта емоційного ставлення, вміння адаптувати свою поведінку відповідно до виробничих ситуацій, що виникають, вміння будувати процес професійного спілкування, сформованості таких якостей як відповідальність, чесність, стриманість, ініціативність, комунікативних вмінь і широкого набору професійно значущих властивостей: емоційної стабільності, самоконтролю, ввічливості, стриманості, наполегливості [6]. Майбутній бухгалтер повинен персонально відповідати за наслідки своїх рішень, вміти наполегливо долати труднощі.

Завдання професійної етики щодо бухгалтерів на прикладному рівні полягає у сприянні й втіленні гуманістичних імперативів у специфічні умови їх професійної діяльності, встановленні меж бажаного, дозволеного і неприпустимого, обґрунтуванні морально-професійного ідеалу та певного зразку, еталону, взірця поведінки, нормативного ідеалу у сфері їх професійної діяльності [2].

Професійна етика своїми рекомендаціями виробляє у працівників здатність до максимальної моральної орієнтації, до встановлення моральних кордонів застосування професійних прийомів, тим самим визначаючи лише основні моральні норми і принципи професійної поведінки. Спосіб же поведінки у кожному окремому випадку визначається

самою особистістю, стає справою її морального досвіду, професійного такту.

У професійній етиці бухгалтера можна простежити зв'язок тих чи інших видів діяльності й морально-психологічних якостей, поєднання суспільних інтересів із спрямованістю, інтересами і покликанням окремої особистості. Потреби практики визначають ціль цієї професії і вимагають від працівників необхідної кваліфікації (професіоналізму, компетенції), з одного боку, та етичної підготовки, що передбачає теоретичне освоєння норм і принципів моралі для застосування їх у професійній практиці, — з іншого.

Внаслідок цього моральна характеристика працівника не може обмежуватися його широкими соціальними позиціями, а за необхідності, має поширюватися на його суто професійні властивості, розглядатися завжди під кутом зору стосунків, що формуються у рамках даної професії, її місця і ролі у житті суспільства.

Призначення професійної етики бухгалтерів полягає не тільки в тому, щоб розкрити об'єктивні причини виникнення, закономірності й тенденції розвитку морально-професійних відносин, не тільки конкретизувати зв'язки моральних норм, принципів та оціночних суджень сучасної моралі, уявлень про справедливість, чесність відповідно до особливостей професійної діяльності, а й показати сам характер впливу цих загальнолюдських моральних норм і принципів на практику професійних стосунків, розкрити те, як вони відбиваються у свідомості представника бухгалтерської професії та втілюються в його поведінці, ставленні до людини як споживача професійних послуг.

Формування особистості майбутніх бухгалтерів у процесі їх професійної підготовки доцільно здійснювати на основі гуманістичної парадигми освіти. Адже тільки бухгалтер гуманістичного спрямування, з високим почуттям відповідальності здатний спрямовувати інших працівників на виконання визначеної мети, бути лідером у сучасній організації виробництва. Навчальні плани і програми професійної підготовки в галузі обліку мають відповідати новому баченню вищої освіти, згідно з яким випускник — людина широкої освіченості, цілеспрямованості й наполегливості, відповідальна особистість [4].

На основі аналізу наукової літератури нами було відібрано 13 провідних морально-професійних якостей, які забезпечують високий інтелектуальний рівень, зокрема, сприяють удосконаленню знань, вмінь і навичок, організаторських здібностей, що є необхідним для безпосереднього виконання функціональних обов'язків бухгалтера підприємства чи організації; забезпечують рівень світогляду, сприяють розвитку громадянської спрямованості і забезпечують зміст соціальних цінностей, забезпечують успішність професійної діяльності, допомагають контролювати і гальмувати негативні прояви у поведінці, певною мірою швидше досягати мети, сприяють самовдосконаленню і створенню позитивної моральної сфери подальшого розвитку особистості.

Виявлення рівня сформованості окремих морально-професійних якостей у студентів четвертого курсу економічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ) (НУБіП) спеціальності «Облік і аудит» здійснювалося за допомогою анкетування. В опитуванні взяли участь 72 респонденти. В анкеті зазначався перелік ключових морально – професійних якостей, які створюють "передумови" успішної діяльності спеціаліста, забезпечують успішність і ефективність діяльності, характеризують фахівця як представника своєї професії. Респондентам пропонувалося скласти ранжований ряд цих характеристик і визначити, яким якостям вони надають перевагу в першу чергу та на якому рівні (високому, середньому чи низькому) вони сформовані.

Високий рівень морально-професійної культури студентів-майбутніх бухгалтерів характеризується сформованістю моральних якостей, свідомим відношенням до майбутньої фахової діяльності, чітко вираженими діловими якостями, умінням проявляти толерантність, здійснювати самооцінку та самовдосконалення.

Низький рівень морально-професійної культури виражається у недостатньому розвитку моральних якостей, відсутності професійної честі та бажанні самовдосконалюватись. На даному рівні індивід не проявляє активності в області предметної діяльності.

У процесі діагностики було встановлено, що студенти мають різний рівень сформованості морально-професійних якостей. Кількість студентів з

високим рівнем сформованості морально-професійних якостей складає 37,5%. Проте, значній частині студентів властивий низький рівень, зокрема, за такими якостями, як діловитість (12,5%), чесність (12,5%). 22% студентів обрали на перше місце такий важливий критерій майбутньої професійної діяльності як наполегливість; 5,5% – професійну честь, витримку, ініціативу. 25% опитуваних розташували такі якості як здатність до самооцінки і 21% – самокритичність в кінці ранжованого ряду, що означає про найменшу важливість цих якостей для їх майбутньої професії.

Аналіз результатів діагностики свідчить про відставання розвитку моральних почуттів від розвитку інтелекту, що зумовлюється, з одного боку, спрямування навчально-виховного процесу у сучасних вищих навчальних закладах в основному на формування професійних знань, умінь та навичок, а з другого – природою емоцій, що відрізняється стійкістю й консерватизмом.

Різноманітність формування морально-професійних якостей в особистості можна пояснити ще й особливостями процесу становлення характеру та здібностей. Тому чим менша життєва практика студента, чим обмеженіші його фізичні й інтелектуальні можливості, тим простішими й доступнішими повинні бути форми і методи соціального впливу на них.

Щодо практики здійснення викладачами цілеспрямованої роботи з формування морально-професійних якостей, то лише 5% з числа опитаних дотримуються цього на кожному занятті, виходячи із заздалегідь складеного плану. З'ясовано, що викладачі майже не уявляють, якими провідними морально-професійними якостями має володіти майбутній бухгалтер, мають слабкі знання про виховні можливості

навчальної дисципліни, яку вони викладають.

Висновки з даного дослідження.

1. Загальною метою освітнього процесу є не тільки засвоєння знань, сформованість умінь та навичок, а й всебічний розвиток особистості конкурентоспроможного фахівця, який володіє високою морально-професійною культурою.

2. Про сформованість морально-професійних якостей можна говорити лише за умови розвиненості у суб'єкта емоційного ставлення, вміння адаптувати свою поведінку відповідно до виробничих ситуацій, що виникають, вміння будувати процес професійного спілкування, сформованості таких якостей як відповідальність, чесність, стриманість, ініціативність, комунікативних умінь і широкого набору професійно значущих властивостей: емоційної стабільності, самоконтролю, ввічливості, стриманості, наполегливості.

3. Встановлено, що студенти мають різний рівень сформованості морально-професійних якостей. Кількість студентів з високим рівнем розвитку морально-професійних якостей становить 37,5%. Проте, значній частині студентів властивий низький рівень, зокрема, за такими якостями, як діловитість (12,5%), чесність (12,5%). Лише 22% студентів обрали на перше місце такий важливий критерій майбутньої професійної діяльності як наполегливість; 5,5% – професійну честь, витримку, ініціативу. 25% опитуваних студентів розташували такі якості як здатність до самооцінки і 21% – самокритичність в кінці ранжованого ряду, що означає про найменшу важливість цих якостей для їх майбутньої професії.

Література

1. Густав Лебон. Психология народов и масс / Густав Лебон; пер. с франц. – Челябинск: Социум, 2010. – 379 с.
2. Етика: Навч. посіб. / В.О.Лозовой, І.М.Панов, О.А.Стасевська та ін. За ред. проф. В.О.Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 224 с.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования. – М.: Издательство Московского психолого–социального института; Воронеж: Издательство НПО «Модек». – 2003. – 480с
4. Мартынов Н.М. Профессионалы в управлении. – Л.:ЛГЕУ, 1991. – 280с.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Просвещение, 1996. –308с.
- 6.Чернова Ю. К. Профессиональная культура и формирование ее составляющих в процессе обучения. – Москва-Тольятти: Издательство ТолПИ, 2000. – 230с.